

maakt ruimte voor onderwijs

MODULEHANDLEIDING SPELLING 4F

Inleiding	3
Doelgroep	3
Leerdoelenoverzicht	3
De leerdoelen toegelicht	6
Leerdoel A: AU- OU-OE-EI-IJ	6
Leerdoel B: C, K of Q	6
Leerdoel C: Lastige letters	6
Leerdoel D: F of V en S, Z of C	6
Leerdoel E: I, IE of Y	6
Leerdoel F: Accent, trema, apostrof	6
Leerdoel G: Tussenletters	7
Leerdoel H: Los of vast	7
Leerdoel I: Hoofdletters	7
Leerdoel J: Afkortingen	7
Leerdoel K: Meervoud en verkleinwoorden	7
Leerdoel L: Werkwoordsvormen	7
Leerdoel M: Engelse werkwoorden	7
Leerdoel N: Naamwoorden	7
Leerdoel O: Oude naamvallen	7
Leerdoel P: Nationale dictees	8
Achtergrondinformatie	9
Achtergronden van Spelling 4F	9
Drempels	9
Domeinen	9
Leerlijnen volgens de Commissie Meijerink	9
Spellingcategorieën volgens Meijerink en de SLO	10

Spellingstrategieën

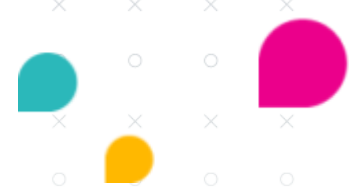
Actief en passief spellen

Didactische opbouw

11

12

12

Inleiding

Numo is een online leermiddel waarmee leerlingen de basisvaardigheden van Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels en Duits adaptief kunnen oefenen tot ze het beoogde niveau hebben bereikt.

Adaptief betekent dat het programma zich automatisch aanpast aan het oefengedrag van leerlingen. Is een leerling goed in een vaardigheid, dan gaat hij er met sprongen doorheen. Bij onderdelen waarmee hij moeite heeft, staat het programma langer stil. De leerling krijgt dan extra oefeningen en meer feedback.

Numo kan teruggrijpen op oefenstof van groep 6 van de basisschool. Een leerling die uitblinkt in een vaardigheid, kan doorgaan met oefenen tot 3F- of zelfs 4F-niveau. Dat is de grote kracht van adaptieve software!

Doordat leerlingen met Numo de basisvaardigheden eigen maken, heb jij als docent meer tijd voor andere, leuke dingen, zoals individuele begeleiding, thema-opdrachten, interactieve werkvormen, oefenen met schrijfvaardigheid, projecten rondom rekenen, debatteren en literatuur.

Doelgroep

Lezen 3F-4F is bedoeld voor de bovenbouw van vmbo-tl en de klassen vier en vijf van havo en vwo. Bijvoorbeeld in de periode die aan het oefenen met examenteksten voorafgaat. In het beroepsonderwijs (mbo-3 en 4) kan het programma gebruikt worden voor het verbeteren van tekstbegrip in het belang van de studievoardigheid en ter voorbereiding op het examen Nederlands. In België kan het programma worden ingezet in KSO/TSO/ASO 2^e en 3^e graad.

Net als de meeste andere Numo Programma's is Lezen 3F-4F bijzonder geschikt voor groepen waarin niveaueverschillen bestaan. Het kan zowel gebruikt worden door leerlingen die nog weinig weten van aanpak en terminologie van begrijpend lezen en door leerlingen die al enigszins gevorderd zijn. De laatsten zijn alleen eerder klaar. Door te werken in de diagnostische modus krijgen leerlingen slechts oefeningen in onderdelen die ze nog niet beheersen. Het programma is geschikt voor zowel autochtone als allochtone leerlingen.

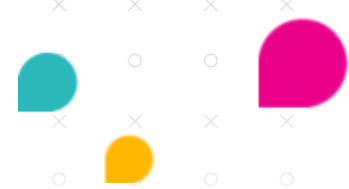

Leerdoelenoverzicht

(*) betekent dat de oefening geluid bevat.

Leerdoel	Oefening	Type/opgaven
Sprongtoets	1 Leerdoelen A t/m H 2 Leerdoelen I t/m O 3 Leerdoelen A t/m O	Meerkeuze/24 Meerkeuze/35 Meerkeuze/60
A AU-OU-OE-EI-IJ	1 Au-woorden 2 AU of OU sorteren 3 EI-woorden 4 EI of IJ sorteren 5 Franse woorden met OU 6 Dictee: AU-OU-OE-EI-IJ 7 Zoek de fout: AU-OU-OE-EI-IJ	Stenen/10 Rijen/20 Stenen/10 Rijen/20 Wijzig tekst/12 Open vraag/18 Meerkeuze/16
B C, K of Q	1 Woorden met C of K 2 Woorden met Q of K 3 Verandere woorden 4 Goede vorm herkennen 5 Dictee: C, K of Q(*) 6 Zoek de fout: C, K of Q	Stenen/10 Rijen/20 Wijs aan in zini/10 Stenen/10 Open vraag/16 Meerkeuze/15
C Lastige letters	1 Enkel of dubbel 2 Enkele medeklinker 3 Een of twee medeklinkers 4 Lastige woorden 5 Dictee: lastige letters(*) 6 Zoek de fout: lastige letters	Open vraag/12 Stenen/10 Rijen/20 Wijs aan in tekst/17 Open vraag/20 Meerkeuze/15
D F of V en S, Z of C	1 S of Z, F of V 2 S/F-woorden 3 Wijs het foute woord aan 4 Dictee: S of Z, F of V(*) 5 Zoek de fout: F of V en S, Z of C	Rijen/20 Stenen/10 Wijs aan in zin/10 Open vraag/16 Meerkeuze/15
E I, IE of Y	1 I of Y 2 IE of I 3 IE of I bij meervoud 4 Dictee: I, IE of Y(*) 5 Zoek de fout: I, IE of Y	Rijen/20 Rijen/20 Rijen/20 Open vraag/24 Meerkeuze/15
F Accent, trema, apostrof	1 Met of zonder trema 2 Juiste vorm kiezen - trema 3 Met of zonder accentteken 4 Tekens en accenten 5 Apostrof 6 Juiste vorm kiezen - apostrof 7 Dictee: tekens en accenten(*) 8 Zoek de fout: tekens en accenten	Rijen/20 Meerkeuze/21 Rijen/20 Stenen/10 Wijs aan in zin/10 Meerkeuze/20 Open vraag/12 Meerkeuze/15
G Tussenletters	1 Samenstellingen maken 2 Waarom deze uitzondering? 3 Met of zonder -n- 4 Goede vorm kiezen 5 Met of zonder tussen -s 6 Tussenletters - kies uit drie 7 Dictee: tussenletters(*)	Open vraag/16 Meerkeuze/13 Rijen/20 Stenen/10 Rijen/20 Meerkeuze/18 Open vraag/40

	8 Zoek de fout: tussenletters	Meerkeuze/18
H Los of vast	1 Een of twee klemtonen 2 Nieuwe woorden 3 Losse of vaste getallen 4 Los/vast - goed/fout 5 Voorzetsels los of vast 6 Met of zonder streepje(s) 7 Dictee: los of vast(*) 8 Zoek de fout: aaneenschrijven	Rijen/20 Wijs aan in tekst/18..20 Rijen/20 Stenen/10 Meerkeuze/12 Rijen/20 Open vraag/18 Meerkeuze/24
I Hoofdletters	1 Naam of soortnaam 2 Namen herkennen 3 Tekst verbeteren 4 Dictee: hoofdletters(*) 5 Zoek de fout: hoofdletters	Rijen/20 Stenen/10 Wijs aan in tekst/28 Open vraag/15 Meerkeuze/20
J Afkortingen	1 Soorten afkortingen 2 Met of zonder punt(en) 3 Met of zonder hoofdletter(s) 4 Afkorting typen 5 Dictee: afkortingen(*) 6 Zoek de fout: afkortingen	Meerkeuze/10 Rijen/20 Rijen/20 Open vraag/18 Open vraag/36 Meerkeuze/24
K meervoud en verkleinwoord	1 Goede meervoudsvormen 2 Verkleinwoorden maken 3 Verkleinvorm kiezen 4 Dictee: meervoud en verkleinwoorden(*) 5 Zoek de fout: meervoud en verkleinwoorden(*)	Stenen/10 Open vraag/12 Meerkeuze/21 Open vraag/18 Meerkeuze/28
L Werkwoordsvormen	1 Tegenwoordige tijd 2 Werkwoord invullen 3 Sterk of zwak 4 Kofschip en getal 5 Homofonen 6 Werkwoordsvorm kiezen 7 Dictee: werkwoordsvormen(*) 8 Zoek de fout: werkwoordsvormen	Open vraag/12 Open vraag/12 Rijen/20 Open vraag/20 Meerkeuze/15 Meerkeuze/16 Open vraag/15 Meerkeuze/24
M Engelse werkwoorden	1 Engels werkwoord invullen 2 Werkwoorden wijzigen 3 Dictee: Engelse werkwoorden(*) 4 Zoek de fout: Engelse werkwoorden	Open vraag/16 Wijzig tekst/15..16 Open vraag/15 Meerkeuze/14
N Naamwoorden	1 Met of zonder - n 2 Naamwoord typen 3 Dictee: naamwoorden(*) 4 Zoek de fout: naamwoorden	Rijen/20 Open vraag/15 Open vraag/15 Meerkeuze/20
O Oude naamvallen	1 Te, ten, ter 2 Letters invullen 3 Goed of fout 4 Dictee: oude naamvallen(*) 5 Zoek de fout: oude naamvallen	Rijen/20 Open vraag/16 Stenen/10 Open vraag/12 Meerkeuze/20
P Nationale dictees	1 Groot Dictee 2005 2 Groot Dictee 2006 3 Groot Dictee 2007 4 Groot Dictee 2008 5 Groot Dictee 2009	Wijzig tekst/32 Wijzig tekst/32 Wijzig tekst/32 Wijzig tekst/32 Wijzig tekst/32

De leerdoelen toegelicht

Spelling is een belangrijke vaardigheid. Het onderwijs beperkt zich vaak tot de basisregels, maar wie voor zijn beroep of gewoon omdat het leuk is, uitzonderlijk goed wil leren spellen moet zich ook met de finesses bezighouden. Daar is dit programma voor.

Numo programma's zoals Spelling voor gevorderden zijn gebaseerd op een structuur van leerdoelen of deelonderwerpen. Bij Spelling voor gevorderden zijn dit de deelvaardigheden die men moet leren kennen en die vervolgens geoefend moeten worden om tot beheersing te komen. Achtereenvolgens komen aan de orde: AU-OU-OE-EI-IJ, Nieuwe spelling, Lastige letters, F/V en S/Z/C, I-IE-Y, Accent-trema-apostrof, Tussenletters, Los of vast, Hoofdletters, Afkortingen, Meervoud en verkleinwoord, Werkwoordsvormen, Engelse werkwoorden, Naamwoorden, Oude naamvallen. De stof komt tot slot samen in enkele Nationale Dictees waarin spelfouten zijn aangebracht die verbeterd moeten worden.

Leerdoel A: AU- OU-OE-EI-IJ

De spelling van veel Nederlandse woorden is historisch gegroeid. Er zijn geen regels voor. Er zit dus niets anders op dan ze in te prenten. In dit eerste leerdoel worden daarvoor enkele technieken aangereikt. Ook zijn er wat tips voor het uit elkaar houden van woorden met ei of ij en zijn lijsten met de meest beruchte struikelblokken opgenomen.

Leerdoel B: C, K of Q

Bij de spellingwijziging van 1995 is een eind gemaakt aan de situatie van voorkeurspelling en toegestane spelling, die naast elkaar konden bestaan. Er is sindsdien nog maar één spelling mogelijk. In de meeste gevallen is de voorkeurspelling de enig juiste spelling geworden, maar voor sommige woorden werd een andere beslissing genomen. In dit leerdoel komen enkele spellingproblemen aan de orde die te maken hebben met de spellingverandering van 1995: het gebruik van C of K (akte, actie), van Q of K (frequent, kwansuis) en de veranderde woorden (antichrist, kroket).

Leerdoel C: Lastige letters

Onder deze brede titel vindt u een aantal andere struikelblokken van de Nederlandse spelling: het gebruik van de enkele of dubbele medeklinker (labiaal, kittelorig, supplement), het schrijven van letters die niet worden uitgesproken (gezindte, anderszins), XC of X (excellent, exact), en woorden die verwarrend zijn omdat ze erg lijken op woorden die je juist anders schrijft (bint, buskruit, hartgrondig).

Leerdoel D: F of V en S, Z of C

Hieronder vallen de problemen met stemloze en stemhebbende klanken. Het onderscheid daartussen kun je bij veel Nederlanders niet goed meer horen. Het gaat bijvoorbeeld om: Chinese/ Chinezen, prestigieuze, eczeem, kamizool, gerief(e)lijk, belevens. Ook het verschil tussen woorden met C en S in de uitgang komt aan de orde: classificeren, generaliseren, diagnosticeren.

Leerdoel E: I, IE of Y

Hier komen we gedeeltelijk terecht bij de spellingregels, al is de beregeling van bovenstaande letters erg ingewikkeld. Het gaat om beklemtoonde en onbeklemtoonde letters (fanatiek, muzikaal) en om letters aan het woord-eind (harakiri, provincie). Ook het meervoud komt aan bod (provinciën, categorieën). De struikelblokken die alleen via inprenten te leren zijn, komen vaak uit het buitenland (hiëroglfen, oxymoron).

Leerdoel F: Accent, trema, apostrof

In dit leerdoel aandacht voor het gebruik van spellingtekens in woorden. Voor het gebruik van trema en apostrof zijn regels te geven, voor de accenten eigenlijk niet. Bij de laatste spellingwijziging is op dit terrein ook iets

veranderd. Het trema wordt daarom behandeld in samenhang met het koppelstreepje (tweeëndertig, twee-eiig). Bij de apostrof gaat het om meervouden (cafés, gamba's), afleidingen (PVDA'er, CD's) en de genitief (Hans' boek). Bij het accent komen woorden als caissière en compote (was compôte) aan de orde.

Leerdoel G: Tussenletters

Vanwege dit onderwerp mag de laatste spellingwijziging geen spellingvereenvoudiging genoemd worden. We hebben er een apart onderdeel van gemaakt, waarin alle regels (krentenbrood, peulenschil) en alle uitzonderingen (zonnenschijn, woordeloos, rijstebrij) behandeld worden.

Leerdoel H: Los of vast

Bij het al dan niet aan elkaar schrijven van woorden worden veel fouten gemaakt. Wanneer schrijf je woorden los (J.M. den Uylbrug, nooit ofte nimmer), met een streepje ertussen (Tweede-Kamerverkiezingen, ad-hoc-besluit) of aan elkaar vast (slapstickachtig, ternauwernood)? En hoe zit dat met werkwoorden en voorzetsels (erin getrapt)?

Leerdoel I: Hoofdletters

Tegen de regels voor het gebruik van hoofdletters wordt veel gezondigd. In dit bestand komen de belangrijkste regels voor het gebruik van hoofdletters aan de orde. Op de eerste plaats gebruiken we hoofdletters bij eigennamen van personen, landen, straten, merken, etc. Ook afleidingen van eigennamen moeten met hoofdletter(s). Op de tweede plaats aan het begin van zin of citaat.

Leerdoel J: Afkortingen

Bij dit onderwerp wordt alleen het gebruik van punten bij afkortingen behandeld. Het lijkt een klein onderwerp, maar er is vaak veel verwarring over. Men leert onderscheid te maken tussen letterwoorden (Hema), initiaalwoorden (pc), verkortingen (aso), symbolen (m) en echte afkortingen (a.h.w.) én natuurlijk met de daarmee samenhangende spellingregels die bepalen waar je hoofdletters of punten gebruikt en wat je al dan niet aan elkaar schrijft.

Leerdoel K: Meervoud en verkleinwoorden

In dit leerdoel worden enkele verbuigingen van het zelfstandig naamwoord onder de loep genomen. Het gaat om het al dan niet gebruiken van apostrof (baby'tje, bikinietje, komma's, cafés), het gebruik van f of v (perspectieven, hiërogliefen) en trema (oliën, genieën). Ook komt het meervoud van meervoudige begrippen aan de orde (kandidaat-notarissen, rechters-commissarissen).

Leerdoel L: Werkwoordsvormen

In dit leerdoel wordt in kort bestek de hele werkwoordspelling behandeld, maar wel natuurlijk alleen de lastige onderdelen, bijvoorbeeld 't kofschip (getobd, gekruist) en de homofonen (verlichte, verlichtte, verlichten).

Leerdoel M: Engelse werkwoorden

Een aparte afdeling is ingericht voor de vervoeging van Engelse werkwoorden die steeds meer in onze taal voorkomen. Hier gelden in principe dezelfde spellingregels als bij de gewone werkwoordsvormen, maar waar we met bijzondere klanken te maken hebben, zijn die regels toch wat lastiger toe te passen (jogde, bridgede, gepiercet).

Leerdoel N: Naamwoorden

Dit leerdoel behandelt de spelling van (verbogen) bijvoeglijke naamwoorden (apocriefe, vergrote) en voornaamwoorden (sommige(n), enkele(n)).

Leerdoel O: Oude naamvallen

Hoewel de taal voortdurend vernieuwt, blijven veel oude vormen gewoon in stand. Na behandeling van de meeste spellingregels in voorgaande leerdoelen, zijn we hier weer terug bij het inprenten. Hier en daar aangevuld met een kleine tip voor het onthouden. Het gaat om woordgroepen als: te goeder trouw, ten langen leste, terneergeslagen.

Leerdoel P: Nationale dictees

Het laatste leerdoel bestaat uit de Nationale Dictees van 2005 t/m 2009. In elk dictee zitten 32 fouten die moeten worden opgespoord en verbeterd. De aangeleerde stof kan met deze lessen geoefend worden.

Achtergrondinformatie

Achtergronden van Spelling 4F

Vanwege de zorg over het kennisniveau van taal en rekenen formeerde het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen een Expertgroep Doorlopende Leerlijnen Taal en Rekenen. Deze expertgroep (commissie Meijerink) kreeg als opdracht om te adviseren wat leerlingen op het gebied taal en rekenen moeten kennen en kunnen op verschillende momenten in hun onderwijs carrière. Het resultaat is beschreven in het rapport 'Over de drempels met taal en rekenen' (2008). In dit advies formuleert de Expertgroep:

- 'doorlopende leerlijnen' die ervoor zorgen dat het onderwijsresultaat van de ene sector naadloos aansluit op dat van de andere;
- 'referentieniveaus' met beschrijvingen van kennis en vaardigheden die leraren houvast bieden voor het bepalen, volgen en stimuleren van de ontwikkeling van leerlingen.

Het advies bestaat uit een hoofdrapport en voor zowel taal als rekenen een deelrapport. De rapporten zijn te downloaden vanaf de site van de Stichting Leerplanontwikkeling (www.slo.nl).

Drempels

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, havo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Niveau	Fundamentele kwaliteit	Drempel
1F	Eind primair onderwijs	Van po naar vo
2F	Eind vmbo	Van vo fase 1 naar vo fase 2 / van vmbo naar mbo
3F	Eind mbo-4 en havo	van vo en mbo naar hbo
4F	Eind vwo	van vo naar wo

In het rapport 'Over de drempels met taal' onderscheidt de Expertgroep vier domeinen: (1) mondelinge taalvaardigheid, (2) lezen, (3) schrijven en (4) taalbeschouwing (grammatica) en taalverzorging. Het referentiekader Nederlandse taal voor het domein begrippenlijst en taalverzorging op de basisschool is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Deze is eveneens te downloaden vanaf de site van de SLO.

Domeinen

De stof van Spelling 3F valt onder domein 4 waarin onderscheid gemaakt wordt tussen taalbeschouwing (grammatica), spelling, werkwoordspelling en leestekens. Naast Spelling 3F heeft Kurve daarom 3F-programma's ontwikkeld voor het leren van Grammatica, Werkwoordspelling en Leestekens. Met deze vier programma's bestrijken we domein 4 dus geheel. Tevens is het programma Lezen 3F ontwikkeld (domein 2), en het programma Formuleren 3F dat gedeeltelijk domein 3 bestrijkt.

Leerlijnen volgens de Commissie Meijerink

Het rapport van de Expertgroep Meijerink geeft aan wat leerlingen op belangrijke momenten in hun schoolloopbaan moeten kennen en kunnen. Deze belangrijke momenten worden ook wel 'drempels' genoemd en behelzen de overgangen tussen basisonderwijs, vmbo, havo, mbo, vwo, hbo en universiteit. Als leerlingen deze

drempels makkelijker kunnen nemen, hebben ze meer kans op een optimale schoolloopbaan. Om ze hierbij te helpen, heeft de Expertgroep beschrijvingen van vier niveaus geformuleerd: 1F, 2F, 3F en 4F. Deze niveaus beschrijven de kennis en vaardigheden die de leerlingen op de drempelmomenten moeten beheersen.

Spellingcategorieën volgens Meijerink en de SLO

Het rapport van de Commissie Meijerink waarin het Referentiekader Nederlandse taal werd vastgelegd, is uitgewerkt door de SLO. Bij die uitwerking waren onder andere de lesstofuitgevers en het cito betrokken. Resultaat daarvan was de nota Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging. Daarin staat onder andere het volgende:

De moeilijkheid van spelling is in het referentiekader geordend volgens 'een zekere logische opeenvolging van klassen van problemen' (Referentiekader taal en rekenen, pag. 19). Er is een indeling van vijf klassen gehanteerd die ook gebruikt wordt bij het diagnosticeren van spellingvaardigheid (Kleijnen, 1997, 2004; Schijf, 2009). Deze indeling is gebaseerd op een analyse van het Nederlandse taalsysteem; het is een taalkundige indeling en geen didactische indeling. De indeling is als volgt:

1. alfabetische spelling,
2. orthografische spelling,
3. lexicaal-morfologische spelling,
4. morfologische spelling op syntactische basis,
5. logografische spelling.

Toelichting:

ad 1: Alfabetische spelling: spelling op basis van een een-op-een-relatie tussen klank en teken

Kinderen starten op de meeste scholen in groep 3 met leren lezen en schrijven volgens de alfabetische spelling. Het lezen van klankzuivere woorden noemen we de elementaire leeshandeling, ofwel spellend lezen. Bij het schrijven van klankzuivere woorden spreken we over de elementaire spelhandeling. Kinderen leren zelf de koppeling toepassen tussen fonemen (klanken) en grafemen (letters of lettercombinaties zoals 'ee', 'oe', 'ui', 'ng'). De beschaafde uitspraak van het Nederlands is hier het uitgangspunt.

Het proces van leren schrijven verloopt volgens een aantal stappen. Het kind hoort een gesproken woord, bijvoorbeeld 'tak'. Vervolgens vindt auditieve analyse van dit gesproken woord plaats: de leerling kan de klanken op gehoor goed van elkaar onderscheiden (/t//a/ /k/). Daarna is er de foneem/ grafeemkoppeling: de leerling koppelt de klanken aan de juiste lettertekens (t-a-k). Bij het opschrijven van het woord voegt de leerling de lettertekens samen en vormt zo het hele woord: 'tak'. Voor de gemiddelde leerling levert het spellen van klankzuivere woorden niet veel problemen op. Vanaf de tweede helft van groep 3 leren de kinderen geleidelijk meer complexe woorden, zoals woorden met clusters van medeklinkers(krant, dorst) en woorden met meer lettergrepen (vlieger). Bij deze woorden geldt nog steeds de alfabetische spelling.

ad 2: Orthografische spelling: spelling gebaseerd op afspraken over de schrijfwijze van (groepen)woorden

Voor een groot aantal woorden geldt dat de omzetting van klanken naar letters niet automatisch tot de juiste spelling leidt. Over de schrijfwijze van deze woorden zijn afspraken gemaakt. Die afspraken moet de leerling leren: hij leert de schrijfwijze van de woorden door regels te leren of in te prenten. In deze categorie vallen dus woorden waarin er geen een-op-een relatie is tussen klanken en letters, bijvoorbeeld woorden met -ieuw (nieuw en niet nieuw). Andere woorden in deze categorie worden gevormd door spellingregels waarbij aan het einde van een grafeem medeklinkerverdubbeling optreedt (bruggen) of klinkerverenkeling(straten). De leerling moet de woorden herkennen en de regels leren. Alleen op basis van de klanken, zoals het geval is bij woorden in de

categorie alfabetische spelling kan hij deze woorden niet correct spellen. Spellingregels bepalen dat het meervoud van brug bruggen is, en niet brugen, en het meervoud van straat straten, en niet straaften¹.

ad 3: Lexicaal-morfologische spelling: spelling op basis van de opbouw van het woord, los van de grammaticale context

Een andere schrijfwijze die afwijkt van het alfabetische systeem is de morfologische spelling op woordniveau. Inzicht in de geleding van het woord is nodig om het woord correct te kunnen spellen. Het morfologisch principe schrijft voor dat verwante woorddelen steeds hetzelfde worden geschreven (Nunn, 1998). Aaien wordt op deze manier geschreven vanwege de schrijfwijze van het morfeem aai en wordt dus niet geschreven als ajen. In deze categorie vallen ook woorden met een voor- of achtervoegsel (ondiep, eenheid), meervoudsvormen (boeken, sleutels, komma's), verkleinwoorden (huisje, boompje), een bijvoeglijk gebruikt voltooid deelwoord (gebroken), samenstellingen (tuindeur) en de tussenletter -n- of -s- in samengestelde woorden (bessensap, stadsdeel). Het is bij de spelling van deze woorden voldoende om te kijken naar het woord zelf. De grammaticale functie in de zin heeft geen invloed op de schrijfwijze van het woord.

ad 4: Morfologische spelling op grammaticale basis: spelling op basis van de opbouw van binnen de grammaticale context

Waar het bij lexicaal-morfologische spelling voldoende is te kijken naar het woord zelf, moet bij morfologische spelling op grammaticale basis over woordgrenzen heen gekeken worden. De grammaticale functie in een zin bepaalt hier de manier waarop het woord wordt gespeld. Dit betreft vooral werkwoordsvormen (ik word, hij wordt), maar bijvoorbeeld ook woorden als alle(n) en enkele(n). Enige kennis van grammatica is noodzakelijk voor het leren van de juiste schrijfwijze van woorden in deze spellingcategorie.

ad 5: Logografische spelling: spelling gebaseerd op vaststaande combinaties zonder regelvorming

In deze categorie vallen woorden met een specifieke schrijfwijze. Het gaat om woorden waarbij de schrijfwijze niet op basis van regels wordt gevormd, maar het betreft hier woordspecifieke schrijfwijzen, zoals woorden met ei of ij (trein, lijst) en woorden met ou of au (koud, blauw). Andere voorbeelden van logografische spelling zijn /sj/ geschreven als g (horloge, gelei), woorden waarin /s/ geschreven wordt als c (narcis, precies) en (andere) leenwoorden (bureau, trottoir, computer). Zoals aan de voorbeelden te zien is, zijn vaak wel clusters van woorden samen te stellen met dezelfde spellingwijze. Gebruikers leren deze spellingwijze door inprenting.

Spellingstrategieën

Om te leren spellen moeten kinderen in elk geval twee soorten kennis opdoen: (1) van de foneem-grafeem-omzettingsregels en (2) van een aantal autonome spellingregels, bijvoorbeeld voor medeklinkerverenkeling en klinkerverdubbeling (raam-ramen, ham-hammen). De autonome regels hebben vooral te maken met de plaats van de weergegeven klank in het woord.

De twee soorten regels hebben verschillende eigenschappen wat betreft het toepassingsdomein (morfeem of woord), de context (klanken of letters) en de herkomst van woorden. De regel voor de spelling van de /i/ is bijvoorbeeld voor inheemse woorden en leenwoorden verschillend. Vergelijk 'gieter' (inheems woord) en 'liter' (Latijns leenwoord). Ook de spelling van leenwoorden is voor een groot deel te 'beregelen', maar het is niet altijd eenvoudig een inheems woord van een leenwoord te onderscheiden. De kennis van de autonome contextregels is vaak impliciet: de speller is zich er niet van bewust een regel toe te passen en kan die regel meestal ook niet verwoorden.

---

¹ De term 'orthografische spelling' kan misschien tot verwarring leiden omdat de term 'orthografie' ook als synoniem voor 'spelling' kan worden gezien. De term 'orthografische spelling' geeft in de indeling die het referentiekader hanteert echter aan dat het gaat om toepassing van de systematiek van het spellingsysteem. Waar geen een-op-een-relatie bestaat tussen klanken en letters, zijn er regels die gebaseerd zijn op statistische patronen en regelmatigigheden in de letterreeksen van een taal. Dit zijn zogenaamde autonome spellingregels. De regels zijn autonoom te noemen omdat geschreven taal dus geen zuivere representatie is van gesproken taal, maar een eigen systeem heeft (Nunn, 1998).

Naast kennis van de twee soorten regels moeten spellers ook (3) informatie opslaan over spellingen die NIET aan regels gebonden zijn. Bijvoorbeeld de schrijfwijze van ei/ij of au/ou. De spelling van onregelmatige woorden kan alleen door inprenten geleerd worden.

Zoals uit het voorgaande blijkt, zijn er drie verschillende strategieën om tot de juiste spelling te komen:

- (1) het omzetten van klanken in letters,
- (2) het toepassen van autonome spellingregels op basis van de context en
- (3) het inprenten van woorden.

Welke strategie toegepast moet of kan worden, is vaak afhankelijk van het woord of het morfeem dat gespeld moet worden. Een woord als 'lamp' kan bijvoorbeeld gespeld worden door de klanken een-op-een om te zetten in letters, ófwel via rechtstreekse herkenning van de orthografie van het hele woord. Het spellen van een woord als 'buren' begint ook met het koppelen van klanken aan letters, maar een speller die weet dat klanken en letters niet altijd een-op-een met elkaar corresponderen, moet vervolgens de contextregel voor de klinkerverenkeling toepassen. Zeker bij het toepassen van ingewikkelde contextregels ligt het meer voor de hand dat de meer directe orthografische route van het inprenten wordt gevolgd. Dat geldt bijvoorbeeld voor de spelling van ie of i.

Onder andere uit promotieonderzoek van Schijf² is gebleken dat er bij zwakke en normale lezers en spellers soms aanzienlijke verschillen vast te stellen zijn in 'orthografische competentie', waaronder verstaan wordt (1) het kunnen onthouden van letterreeksen die een bestaand woord vormen en (2) het snel kunnen opdiepen van deze orthografische informatie uit het lange termijn-geheugen. Leerlingen die beter presteren op orthografische gebied zouden baat kunnen hebben bij een meer orthografische aanpak van het spellen, dat wil zeggen het inprenten. Leerlingen die orthografisch zwakker zijn, hebben wellicht meer aan het leren toepassen van regels, waar dat mogelijk is. Om de mogelijkheid te bieden verschillende strategieën toe te passen, komen in de spellingprogramma's beide strategieën uitgebreid aan de orde. Er worden regels uitgelegd waar en voor zover dat mogelijk is, maar er wordt ook altijd geoefend met inprenten (flitsoefeningen).

Actief en passief spellen

In Spelling 3F worden zowel het actief als het passief spellen geoefend. Het zelf schrijven van een woord is niet hetzelfde als het herkennen van een foute of correcte schrijfwijze. Deze deelvaardigheden hangen wel samen: als je een woord correct kunt schrijven, kost het meestal ook weinig moeite om een spelfout in dat woord te ontdekken. De nadruk ligt bij Spelling 3F op het actief spellen (zelf schrijven/typen)³. Om die reden is de laatste oefening van elke inhoudsleerdoel een dictee en zijn ook de toetsen dictées. In andere oefeningen komt het herkennen van foutieve woordbeelden echter veelvuldig aan bod.

Didactische opbouw

In grote lijnen is de spreiding van het spellingaanbod over de leerjaren als volgt: alfabetische spelling in groep 3, orthografische spelling in groep 4, morfologische spelling in groep 5/6 en logografische spelling in groep 7/8. Dit is een zeer globale indeling: in een leerjaar ligt de meeste nadruk weliswaar op een bepaalde categorie, maar ook andere categorieën komen aan bod. Het aanleren van de verschillende categorieën is dus niet afgebakend per leerjaar en loopt evenmin precies parallel aan de leerjaren.

---

² G.M.Schijf – 2009 - Lees- en spellingvaardigheden van brugklassers. Academisch proefschrift.

³ Professor Anna Bosman en collega's zijn tegen het toetsen van spellingvaardigheid via meerkeuzevragen. Ze hebben wetenschappelijk onderzoek gedaan in het kader waarvan ze leerlingen eerst een toets met meerkeuzevragen lieten maken waarbij leerlingen telkens moesten oordelen over de spelling van vier dikgedrukte woorden in vier verschillende zinnen. Een week later namen ze een dictee af over de dikgedrukte woorden in de eerder afgenomen meerkeuzetoets. Het dictee werd gemiddeld 6% beter gemaakt en dat is (hoewel significant) niet zo'n groot verschil. Maar voor de bepaling van het niveau van het individuele kind (en daar hebben leerkrachten mee te maken) is de uitkomst van de meerkeuzetoets geen zinnige informatie, omdat je niet weet welk van de vier keuzewoorden leerlingen niet goed ingeprent hebben. 61% van de leerlingen presteerde beter op het dictee en 22% op de meerkeuzevragen, dus dat is nogal scheef. Voor sommige leerlingen wijkt de score van de ene of de andere toets sterk af (tot 36%). Slechts voor 17% van de leerlingen maakt de afnamevorm ogenschijnlijk weinig uit.

Leren spellen verloopt bovendien cumulatief. In groep 3/4 wordt gestart met relatief eenvoudig aanbod (woorden van één lettergreep) in de categorie alfabetische spelling. Al snel komen daar ook woorden uit de andere categorieën bij en daarnaast wordt de moeilijkheidsgraad van woorden uit de eerdere categorieën hoger. Zo komen er woorden met meer lettergrepen aan bod, moeilijkere woorden en ook minder frequente woorden. Meervoudsvorming (morfologische spelling) komt bijvoorbeeld in de meest eenvoudige vorm voor het eerst aan bod in groep 3/4 maar de meervoudsvorming van een woord als café komt pas in groep 7/8 aan de orde. Hernieuwd aanbod en herhaalde oefening blijven noodzakelijk.

De stof van Spelling 3F is voor een groot deel al voor het eerst aangeleerd op de basisschool en in de eerste jaren van het voortgezet onderwijs maar wordt in de hogere jaren van het vo verder uitgediept en getraind. Nieuwe onderwerpen voor Spelling 3F zijn aangegeven in het rapport 'Over de drempels met taal'. Het gaat om woorden met trema, woorden met koppel- teken, woorden met tussenletter(s) S of E(N) en het los of aaneenschrijven van woorden. Het referentiekader Nederlandse taal is door de SLO uitgewerkt in een rapport Leerstoflijnen begrippenlijst en taalverzorging, te downloaden vanaf de site van de SLO. De meeste overige spellingen zijn dus op de basisschool of in de eerste jaren van het vo al aangeleerd maar worden in het programma Spelling 3F nog verder uitgediept en geoefend. NIET aan de orde komt de spelling van de werkwoorden. Daar is een afzonderlijk programma voor.